

Reakce na recenzi Stanislava Sousedíka [1992]

Poznámky ad: Sousedík, „Meontologie L. Hejdánka. Pokus o kritický výklad“ (FČ 40, 1992, č. 3, str. – Diskuse, polemika)

Kdybych měl parírovat Sousedíkovým stylem, musel bych na začátku prohlásit: autor si na škodu svou i věci vytkl cíl příliš malý, a ještě ho nedosáhl. „Pokus o kritický výklad“ se totiž nevyvedl, a to hned z několika důvodů, některých dokonce jen formálních. Mluví o mých „po desetiletí krystalizujících filosofických názorech známých dosud spíše fragmentárně“, ale zabývá se jediným článkem, a to článkem poprvé vyšlým samizdatově roku 1984, pak o rok později pojatém do samizdatového vydání prvního čísla Reflexe, posléze téměř přede dvěma roky vyšlým již „normálně“.

I kdybych zcela pominul, že v samizdatové edici „OIKOYMENH“ vyšel v roce 1985 jako 6. svazek celý soubor textů k problémům nepředmětné skutečnosti a nepředmětného myšlení, pak přece jen musím připomenout, že Sousedíkem kriticky posuzovaný článek vyšel v témž čísle Reflexe, v němž je ještě jeden text k tématu velice blízkému, a navíc diskusní příspěvek dokonce k témuž tématu, a že – hrou náhody a tiskárenských okolností – ještě před tímto 1. číslem vyšlo tiskem 3. číslo Reflexe, věnované rovněž problémům méontologie. Všechny tyto texty, které mohl mít S. Sousedík k dispozici (stačilo požádat, nemusel to zdaleka tak pracně shánět, jak bývá při stavu našich knihoven jinak obvyklé), by bývaly mohly přispět k lepšímu porozumění jednotlivým formulacím posuzovaného článku, pokud kritikovi vyvstaly nějaké nejasnosti. Autor tak mohl udělat něco pro to, aby nemusel užívat formulací jako „pro svou osobu nevidím“, „autor snad chtěl ukázat“, „pochopil-li jsem správně“, „to u H. nenalézám“, u H., „jak se mi zdá, zdůvodněnost a srozumitelnost často chybí“ apod.

Když už se S. Sousedík rozhodl nechat stranou texty, které pro posouzení věci (a ne jednoho článku) mají určitý význam, a když mu nebylo pomoci ani to, že sledoval (nebo mohl sledovat; není totiž zřejmé, zda je sledoval i on sám, i když mluví o tom, že byly „známé“) mé „filosofické názory“ alespoň ve „fragmentární“ podobě už „po desetiletí“, bylo by možno přinejmenším očekávat, že soustředěním pozornosti na jediný text nebude ničím dalším rozptylován a přečte alespoň těch několik (přesně necelých jedenáct) stránek tak pečlivě, jak je (snad) zvyklý číst své středověké autory. Bohužel nemohu leč konstatovat, že oněch několik stránek přečetl špatně, jak se každý může velmi snadno na vlastní oči přesvědčit (a jak se alespoň na několika případech pokusím ukázat). Jeho kritika není dokonce psána ani jako sžíravý útok či jako pamflet, kterému lze věcně i formálně leccos odpustit, když se občas blýskne skvělou sentencí, vtipným útokem nebo alespoň ostrým prásknutím biče. Místo toho se jeho text tváří vážně a odborně. Dokonce mentorsky podotýká, že se „nevyrovnávám se současnými názory“, přičemž hned svým výčtem ukazuje, jak chudá je jeho vlastní představa o „dnes zastávaných myšlenkových přístupech“. (Nemohu ovšem odolat a nepoukázat na to, že orientace na nějaké právě se prosadivší nebo ještě prosazující tendence „ve světě“ a příčinnivé využití vlny je nejméně hodno doporučení právě ve filosofii, i když je nepochybně – ale k našemu politování – masově rozšířeno.) Připomínka, že mé myšlení v izolaci vznikalo (a nadále v ní zůstává) mi připadá poněkud bezostyšná. Uklidňuje mne ovšem plně, že vnímavý si toho povšimne sám a poučovat tlustokožce bych se pokoušel zbytečně.

Nejsmutnější je Sousedíkova neschopnost opustit chitinovou krustu svého myšlení a vejít v rozhovor. Připomíná mi to medvídko koalu, který je schopen strávit jen listí blahovičnicku, zatímco ze všeho ostatního se mu dělá špatně. Vezměte mu blahovičnick a on zahyne. Už první interpretující věta, která má ve „shrnutí“ podat mé názory, je misinterpretací, jež má ovšem zcela mimořádný

význam, protože je zřejmým příznakem toho, že to je právě Sousedík, kdo není doma ve skutečně dnešní filosofii. Píše, že se podle mne „celek veškerenstva“ „skládá jednak z ryzích nepředmětností, jednak ze skutečností, které mají stránku zpředmětnitelnou, a spolu s tím však i stránku nepředmětnou: jsou to tedy jakési srostlice zpředmětnitelného s tím, co se předmětem stát nemůže(,) a zůstává tedy za všech okolností nepředmětné.“

Nejde jen o to, že si Sousedík nemohl (nebo alespoň neměl) nepovšimnout, jaký důraz dávám na rozdíl mezi pravými jsoucnými (celky) a nepravými jsoucnými (hromadami), ale zejména o to, že důraz na tento rozdíl dává mnoho vynikajících a pro dnešní (i budoucí) filosofii významných myslitelů, a že tento rozdíl zná filosofie dokonce už od doby presokratiků. Užít o celku takového výroku, že se z něčeho „skládá“ (a to právě v souvislosti, kde lze očekávat protiútok, jenž nepochybně plným právem může využít všech slabostí toho, kdo zaútočil jako první), znamená nepochybnou diskvalifikaci útočícího, jenž tak na sebe prozrazuje, že buď nemá svá vlastní slova docela pod kontrolou, anebo dokonce že nechápe, o čem vlastně jde. Užít slovesa „skládati se“ o celku přece znamená tolik, že celek je skládkou, skladištěm. Masaryk např. výslovně formuluje, že svět není žádné skladiště věcí. Český filosof by to měl znát přinejmenším z české filosofie, ať už to bere nebo nikoliv, přinejmenším aby odpůrci přespříliš neusnadňoval situaci a nenahrával mu na smeč.

Hned o několik řádek dál prozrazuje na sebe Sousedík, že má velmi nedostatečné ponětí o fenomenologii a speciálně o Husserlovi, když interpretuje mé chápání pojmů a pojmovosti tak, že „pojmy jsou intencionální akty...“. Kdybych se někde omylem takto vyjádřil, mohl by mi vytknout, že to je hrubá chyba; takto to mohu ve stejném smyslu vytknout já jemu. Pokud jde o mé chápání pojmů, opravdu se od Husserlova poněkud liší, ale nikoliv proto, že Husserla neznám, nýbrž protože ho znám (resp. pokud ho do určité míry znám a také navzdory tomu). Týmž směrem poukazuje i „výklad“ slova „míniti“, o který se Sousedík pokusil v blahé (či spíše neblahé?) nevědomosti toho, že „míniti“ znamená něco podstatně odlišného od „vypovídati“; v tomto případě je ovšem třeba mu přiznat jako polehčující tu okolnost, že zmíněnou „blahou nevědomostí“ sdílí s celou řadou právě těch dnešních filosofů, které uvádí a kterých si považuje. A hned bych mohl pokračovat dalším šlápnutím vedle, když formuluje jakoby za mne, že „intencionálním předmětem míníme nějakou skutečnost“, jako kdyby opravdu netušil, že už někdy byl někým ustaven a upevněn zcela zásadní rozdíl mezi intencionálním aktem a intencionálním předmětem. S tím pak souvisí jeho neschopnost pochopit zpředmětňující (nebo naopak nezpředmětňující) povahu pojmovosti jinak než jako záležitost predikace. To, že vůbec nechápe, o čem vlastně jde, dokumentuje ještě mnohokrát znovu (např. když se podivuje, že „z ne dost jasných důvodů“ odmítám adekvační teorii, aj.).

Za těchto okolností není divu, že to, co autor na počátku ohlašuje jako „kritický rozbor“ a pak za takovou „kritiku“ (mimořádně 40řádkovou, když mám být v kvantitativním ohledu velmi tolerantní) vydává, svědčí spíše o něm než proti mně. Ač bych to za jiných okolností učinil rád, nemohu v daném případě na jeho „kritiku“ věcně odpovědět, protože by mi nezbylo než opakovat (případně jinými slovy) již řečené resp. napsané. Kdyby byl Sousedík princezna a já Leibniz, asi bych mu napsal zvláštní pojednání, aniž bych netaktně naznačoval to, co musí každého uhodit do očí, totiž že se do své „kritiky“ pustil „prokletě“ předčasně a zcela nepřipraven jak četbou, tak promyšlením.

Také v záležitostech kritiky a polemiky apod. se budeme muset teprve pracně dostávat na evropskou úroveň. Poněkud mne překvapuje, že takovou nekvalifikovanost a neprofesionalitu prokázal právě Stanislav Sousedík, u něhož

jsem byl zvyklý předpokládat, že ví, co ví, ale že také ví, co neví a že to neví. Je mi záhadou, proč se rozhodl vstoupit na led pro něho tak tenký. A je mi také záhadou, proč mi svou „kritiku“ nedal sám přečíst; byl bych ho mohl ušetřit otištění této odpovědi. Nezbyvá než mu popřát, aby si vždycky našel dost času k bedlivějšímu pročtení toho, co hodlá „kriticky rozbírat“. A nemá-li jej, pak by snad měl od podobných těžko realizovatelných přání buď vůbec upustit anebo je přenechat jiným. Jinak by se mohlo stát, že velmi nepředloženě ohrozí i svou dobrou pověst medievalisty.

Ladislav Hejránek

[další autorovy poznámky:]

To není ovšem jen podupávání a soustředování pozornosti na kritikův „soukromý jazyk“. Právě proto, že celek není složen, ale že je hlouběji založen než jeho části nebo složky, znamená, že nemůže být redukován na své části nebo složky, tím méně pak pochopen jako z předmětů se skládající nebo na nich založený. Odtud vede dál dvojí cesta: buď vedle předmětů musíme předpokládat ještě něco jiného, tedy nepředmět (nepředmětnou skutečnost), anebo musíme chybu a omyl vidět v samotných předmětech, tedy přesněji v našem způsobu myšlení, které z nepředmětů dělá jakoby předměty a tváří se, jako by to opravdu jen předměty byly.

V obou případech však cestou k řešení je tématizace nepředmětů resp. nepředmětných skutečností. Mít pochybnosti o oprávněnosti se filosoficky tímto tématem zabývat znamená zůstat v nefilosofické naivitě anebo se stát naprostým skeptikem a eventuelně sofistou. Měla-li by myšlenka ryzí nepředmětnosti být pouhým výplodem fantazie, pak je nutně fantazií vše, neboť ryzí předmětnost může být pouze myšlena. I když by snad někdo chtěl připustit, že na synkrezi resp. konkrescenci nepředmětné a předmětné stránky nějakého (pravého) jsoucna-celku něco je, zůstává přece otázka, odkud se tedy předmětnost a nepředmětnost berou (kteroužto otázku můžeme zúžit na otázku, odkud se bere čas, tj. přicházející budoucnost; bez času totiž není možné ani srůstání, ani zvnějšňování nebo zvnitřňování, neboť to jsou děje, procesy). Zde je neuralgický bod: buď budeme budoucnost odvozovat z minulosti, nebo naopak minulost z budoucnosti. Nejde o to, že lze na minulost navazovat anebo se k ní nějak vracet; rozhodující je to, že k navazování na minulost je zapotřebí přicházejícího času, což znamená, že k minulosti se můžeme dostat pouze přes budoucnost a skrze budoucnost.

Problém také není v tom, zda se něco může nebo nemůže stát předmětem. To, co se pro nás „předmětem“ stává, „samo o sobě“ předmětné není a my to pouze ve svých myšlenkách, přesně svým pojmovým myšlením zpředměťujeme. Nejde tedy o to, co lze a co nelze zpředmětnit, nýbrž o legitimitu takového zpředměťování, dokonce jen o míru resp. rozsah a meze této legitimacy. Zpředměťování je zkrátka myšlenkový akt, jehož oprávněnost a platnost je vždy omezena a tedy relativní. Naproti tomu odlišná je otázka zvnějšňování, jinak a přesněji řečeno, dočasné nabývání vnější podoby. To je to, o čem mluví Aias ve stejnojmenné Sofoklově tragédii, když připomíná, že „dlouhý, nezměrný čas nechává vše skryté, aby se ukázalo, a to, co se ukázalo, (zase) skrývá“ (toto místo také ukazuje na jeden z významů slovesa FŮEIN). Tady zřejmě nejde o vznik a zánik, nýbrž o to, jak se jsoucno jako celek postupně ukazuje v sérii svých právě aktuálních podob (přesněji: jsoucností), zatímco jeho „bytí-tu“ (česky snad nejlépe „pobývání“, protože „pobyt“ už je vyhrazen pro překlad Heideggera, a kromě toho slovesná tvar lépe odpovídá věci) je časově koextenzivní s celým

jeho životem (jde-li o živé jsoucno). Toto „ukazování se“ v různých podobách, k nimž je vždy jen v daném okamžiku a na daném místě možný přístup zvnějšku, je třeba důsledně odlišovat od zpředměťňování, které je naším výkonem.

U Sousedíka najdeme ovšem ještě další problematické místo, kdy „celek veškerenstva“ chápe jako „vše to, co nespadá v jedno s nic“, a přitom neříká zřetelně, že to je jeho pojetí anebo alespoň mně podsouvané pojetí, ale tváří se, jako bych to někde já říkal. Musíme se proto i k tomu jasně vyslovit. Pokud bych i na chvíli připustil, že lze jsoucí vymezit či definovat jako to, co nespadá v jedno s nic (tedy jako „nikoliv nic“) – a to jenom metodicky, protože je jistě absurdní konstruovat myšlenku něčeho co jest, na základě popření nicoty, pak z ničeho přece nevyplývá, že všechno to, co popírá nic resp. co je negací ničeho, nicoty, je eo ipso celkem, totiž celkem veškerenstva. To může být právě tak dobře ničím nespojená, nesjednocená mnohost, pluralita. Sám jsem už několikrát ve svých textech zdůraznil, že filosofie sice musí metodicky předpokládat, že se všechno jednotlivé nějak vztahuje k celku, ale nikoliv proto, že to je nebo že by to pro ni mohlo být nějaké „faktum“, nýbrž že jinak nelze filosofovat. Ovšem jaký to je celek, to je jiná otázka, a rozhodně nelze mít za to, že prostě všechno jsoucí, jak je vedle sebe, je eo ipso veškerenstvem.

12 Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti (sborník textů, knižnice OIKOYMENÉ, sv.6) Samizdat, Praha 1985, III+243 str.

ad: Sousedík, „Meontologie L.Hejdánka. Pokus o kritický výklad“ (FČ 40, 1992, č. 3, str. – Diskuse, polemika)

Dlouhý a nezměřitelný čas nechává vše skryté,
aby se zrodilo, a to, co se ukázalo, skrývá.

Řecky zní rozhodující místo takto:

... CHRONOS

FYEI T'ADÉLA KAI FANENTA KRYPTETAI.